

Egy eposz forrásánál

Az Onyega-tó Ördögör nevű sziklafokán, vörösbarna, jégtől és víztől fényesre csiszolt gránitfalon különös rajzok láthatók. Evezős csónakok, emberalakok, jávorszarvasok, óriási halak, kinyújtott nyakú hattyúk, rejtélyes jelek... A köszkők útése nyomán keletkező vésésponctok képbe rendeződtek. Milyen éles szem és biztos kéz kellett ahhoz, hogy a művész elhibázott ütással meg ne bontsa az elképzelt ábrázolás körvonalait... Több mint négyezer évvel ezelőtt alkották ezeket a tóparti öslakók.

Az onyegai petroglifek régen ismertek. Már a múlt század közepén leírta őket egy geográfus, századunk első felében pedig szó esett róla egy nagyobb műben, amely az északi vidékeken addig felfedezett „sziklaképtárakkal” foglalkozott. A későbbi évtizedekben azonban úgy látszott, ezek a petroglifek is osztoznak a primitív művészet hasonló emlékeinek sorában, alapjában véve keveset eláruló tanúi maradnak régi népek életének, s annak csak külsőségeiről szolgáltatnak adalékokat a szak tudósoknak. Valójában azonban nyitott kérdés maradt: mit is ábrázolnak?

Konsztantyn Lauskin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája etnográfiai intézetének tudományos munkatársa már diákkorában érdeklődött e kérdés iránt. Már akkor felfigyelt az onyegai petroglifek számos sajátosságára, amelyek élesen megkülönböztették őket más, valóban csak életviteli krónikának tekinthető sziklarajzoktól. E sajátosságok alapján állította föl később hipotézisét: ezek a rajzok valószínűleg mágiikus jelenségek, és a vidék öslakóinak szent helyén keletkeztek. Merész hipotézis, de előrebocsátjuk, teljes egészében igazolódott. Számos, újban felfedezett „sziklaképsarok” is csupán csak az életviteli krónikát bővíti, az onyegai petroglifek egyedülállóak a maguk nemében.

Milyen képzeteket, gondolatokat foglaltak alkotásukba a primitív művészek? Lauskin másolatok és fényképek elemzése során megállapította, hogy a rajzok különálló jelenetekre oszlanak, s mindegyik jelenetnek bizonyos tárgya, tartalma van. Am mível vethetők össze ezek a jelenetek? Milyen kulccsal fejthetők meg rejtjeleik? Hiszen a nép, amely alkotta őket, rég eltűnt a föld színéről, s magával vitte a titkot... De hátha mégis megvan valahol az a kulcs? Talán e tójak későbbi lakóinak folklórában... Ebből a feltételezésből indult ki Lauskin, amikor elkezdte a maga elé tűzött feladatot megoldásáért.

Áttanulmányozta a lapp, a svéd folklórt, a híres karéliei finn eposzt, a Kalevalát. És párhuzamosan azoknak a népeknek — észak-szibériaiak, ausztráliei benszülöttek, észak-amerikai indiánok, afrikai törzsek — életmódját, szokásait, mondáit és vallásos hiedelmeit, amelyeket az európaiak kökorszáki állapotban találtak. Ez az aprólékos és hosszadalmas munka meghozta a várt eredményeket. Amikor Lauskin, összefoglalásuk előtt, még egy helyszíni kutatást végzett, a titkot lényegében már megfejtette. Akkor

már életre keltek számára a sziklarajzok, beszélni kezdtek napjaink legfenmaradt, de az idők folyamán számos változáson átment monádok, mítoszok nyelvén.

„Egyszer a béka meg a lány ellopták a Napot. Sötétség borult a Földre. Amde egy bátor, fiatal vadász bűvös baltával megölte a béka lányt és elérgette. A békát meg egy jávorszarvas lábához kötötte. A szarvas addig vágatott sziklákon, erdőkon, mocsarakon át, míg a béka darabokra nem szakadt. Ott, ahol a vére a földre csöppent, vörös moha nőtt.” Így foglalta össze tömören egy lapp népmese a világsötétség és a sötétség, a „felvilág és az alvilág” harcának ősi mítoszáit. Mert a jávorszarvas a Naphoz kötődő állat, ő hordozza a hátán az égitestet, a béka pedig az északi népek folklórában a sötét föld alatti birodalom egyik baljós alakja.

Az onyegai petroglifek között megtalálható a mítosz grafikai ábrázolása. Ott van a vágató szarvas, a lábához kötött — a szarvasnál alig kisebb — óriási béka, mögöt-

(Folytatása a 10. oldalon)

A. NYIKITYIN

JEAN LURCAT (Franciaország)

HALÁSZ (gobelin)

GALILEI

Gondolat. Ha leírjuk ezt a szót, észünkbe jut Galileo mester, aki az új tudomány hajnalán az első sugarakat fogta fel látcsövén, s aki nem hunyta be szemét, amikor Világosságot látott, bár igazsága az egyház „igazának” tagadója, ezért a lázító, az elnyomott volt.

Pedig a főinkvizitor közvetve figyelmeztette, mikor Kopernikus egyik hívének így írt: „Az a benyomásom, hogy Ön és szényor Galilei előrelátóbban járnának el, ha hipotetikus kijelentésekkel elégednének meg, és lemondanának az abszolútokról... Valóban, ha azt állítják, hogy a Föld mozgásának és a Nap mozdulatlanágának hipotézise jobban megmagyarázza a megfigyelt jelenségeket... akkor ez a kijelentés nagyon jó, és nem tartalmaz semmiféle veszélyt. Ez teljesen elegendő a matematikának. Ha azonban azzal az állítással kezdik, hogy a Nap ténylegesen nyugalomban van a világ közepén, és csak maga körül forog... a Föld pedig... nagy sebességgel mozog a Nap körül, ez már nagyon veszélyes dolog, és nem csupán azért, mert felháborítja az összes filozófusokat és tudós teológusokat, de azért is, mert árt a szent hitnek, mert a Szentírás hamis volta következik belőle.”

Az elméletől, az elméleti következtetések rendszerétől félték tehát a hivatalos világnézet képviselői; a hipotézist még lenyelték volna. A hipotézis visszairányul: a föld kézzelfogható jelenségeiből indul ki, azoknak összefoglaló magyarázatával csakis ezeket értelmezi, — újabb jelenségek felfedezéseinek lehetőségét nyújtja azzal, hogy szélesen megmagyarázza azt, ami már van. De az elmélet előremutat: az általánosítást azért fogalmazza meg, hogy a különféle jelenségeket ne önmagukból értelmezzük, hanem a közt-lényegest lássuk bennük. Az elmélet következtetése az egyetemes.

Giordano Bruno 1600-ban máglyahalált halt. Ő volt a filozófus.

Kopernikus 1543-ban halt meg. Talán még látta műveinek első kiadását, mert félt. Ő volt a tudós, abban a korban.

Galileo Galilei 1564-ben született, négyszáz éve, és 1642-ben halt meg. Lényegében a XVII. században alkotott, amikor a fejlett országokban, Németalföldön meg Angliában a polgári osztály már a hatalom kérdéséért vitatta a fegyverek kritikájával; bukott forradalmaiban pedig a nemességéket kiegyezve győzedelmeskedett.

Galilei tevékenységében az észkolozás állapotok és társadalmi igények értelme fejeződött ki, éppen a haladás, az előrelépés oldaláról. A világság polgári-gazdasági-katonai igényei, de a lépést tartó egyházi igényei is ott voltak az új tudomány olasz bölcsőjénél. Az előbbiek hatalmat és gazdagságot akartak, az utóbbiak az addigi hatalmat védelmezték, a már meglévő gazdagságot fitogtatták.

„Philosophia — ancilla theologiae”, a filozófia a teológia szolgálója, hirdette a skola, az egyházi iskola hivatalos állásponja. A tudomány a filozófia része, tehát kétszeresen szolgál. Az egyetlen tudomány a teológia, tehát a természetismeret háromszorosan is szolgál. De a természetismeret már Arisztotelésznek is rabja volt, pontosabban a skolasztika prokrusteszi ágyában megcsontított Arisztotelésznek, a kanonizált filozófusnak, az ókor enciklopédikus, leginkább tudós gondolkodójának a rabja, aki abban spekulált, amit nem tudott, de amit tudott, abban soha.

A megkeresztelt Arisztotelész szerint a világ középpontja a mozdulatlan Föld, körötte szférákon (átlátszó uvegömböktől) forognak az égitestek. Az ég sohasem változik, az égitestek — Nap, Hold és a bolygók — az egyetlen tökéletes egyenletes körmozgást végzik. A földi testek egyenesvonalú mozgást végeznek. A földön négy elem található: föld — víz — levegő — tűz, ezek lehetnek hidegek vagy melegek, szárazak vagy nedvesek. A testek mozgását „természetes helyük” szabja meg, oda igyekeznek, ez a céljuk, mikor mozgásuk természetes. Más irányba csak erőszakoltan haladnak.

Ennek az Arisztotelésznek összegegyeztetése a Bibliával nem ment nehezen Halesi Alexander és Aquinói Tamás számára. Alexander szerint Isten minden dolog előzménye és célja. A dolgok eszméi benne vannak az isteni értelemben, a dolgok nem egyebek, mint az isteni lényeg kifejeződései, bennük a kinyilatkoztatás jelentkezik...

Az első csapásokat a felvilágosodás természetfilozófiája mérte a skolasztikára.

A döntő csapásokat a halmozódó tudományos érveknek köszönhetjük. Így a Galilei érveinek.

Kopernikus „helyezte” a Napot a világ közepébe, de Galilei kovácsolt ebből harci fegyvert a *Párbeszéd* a két legnagyobb világregndszerrel, a ptolemaioszról és a kopernikuszról című ismert dialógusában. (Ptole-

maiosz Arisztotelész nézeteit dolgozta ki, még az i. sz. II. századában.)

Galilei élete a művészet szükséges döntő érvek gyűjtögetésében, felhalmozásában telt el. Első kételyei az arisztotelészi mechanikával kapcsolatban a távcső feltalálásán át a skolasztikus tudálékoság minden meddő gumólencsének elvetéséig vitték kutató elméjét.

1609-ben nézett először az ember távcsöbe, s a tények logikája szembekerült a logika — a középkori formális logika — érveivel. A hold nem tökéletesen sima gömb, a Nap nem foltatlan, nemcsak a Földnek van holdja, hanem más bolygónak is, s nem is egy, de a Jupiternek négy stb.

A tudós „ördögi” szerkezete és tanítása körül szaporodik az intrika, ezért a pápa Rómába idézi. Továbbfolyik a rágalmazás, és beírják a reakció első sikere: betiltják Kopernikus művét. 1616-ban az inkvizíció teológiai szakértői többek között kimondják: „Az a nézet, hogy a Nap mozdulatlan áll a Minden-ség közepén, ostoba, filozófiaihamis és teljesen üres eretnek tan, mivel ellentétben áll a Szentírással.” Galileinek pedig megtiltják, hogy tanítsa, védelmezze vagy — így volt! — higgye a kopernikuszi tanítást.

1624-ben mégis írja már a *Párbeszédet*, az eleven vita könnyed formájában; a hipotézisek közvetlen szembeállítását saját meggyőződésének terjesztésére, az inkvizíció félrevezetésére használja. A *Dialogo* 1632-ben jelenik meg.

Ismeretése sajnos meghaladná adott kereteinket, de amúgy is kétes vállalkozás minden olyan ismertetés, amely az elvi koordináták megjelölésén túl tömöríteni akar, hiszen a csillogó gazdagságot visszaadni szegénységessé amúgy sem lehet.

Mégis, íme a *Dialogo* koordinátái: formailag négy napon keresztül vitatkozik három ember. Véleményüket a tapasztalatok közlésével fejtik ki, a fizikai tények érzéki jelentkezése mögött azonban ott feszül a súlyos eszmei mondanivaló.

Az első nap az arisztotelészi Világmindenség belső logikátlanságának kimutatásával telik el. Itt a logika feszül a spekulációnak. A második nap csak átmenet az újabb nagy összecsapásra, a harmadik napon pedig végre előtérbe kerül a kopernikuszi tanítás egésze; az érvek itt már tények, a tények feszülnek hát a skolasztikának: Galilei csillagászati felfedezései, melyeket a heliocentrikus-napközpontú rendszer előre látott. A negyedik nap aztán az árapály kérdésének boncolgatása, hiszen Galilei éppen ebben a jelenségben látja a rendszer földi bizonyítékát.

A Dialogót át-meg átvesszük a kor gyakorlati-mechanikai-technikai problémái, a szerző oly mozgalmas tudományos életének kísérletei, tapasztalatai.

S bár egy szemelvényt, általános ítéletűt, a műből. A párbeszéd egyik résztvevője, a Galileival azonosuló Salvati mondja: „Csak egyszer éltet volna át, Sagredo, amiben nekem igen-igen sokszor volt részem, csak egyszer hallottam volna, hogy a legfantasztikusabb állítás olyan nyakassá és oly hozzáférhetlenné tudja tenni az embereket, hogy nem hajlandók ezeket az új nézeteket nemhogy elfogadni, de még csak meg se hallgatni, akkor azt hiszem, nem csodálkoznál annyira azon, hogy oly kevesen vannak, akik e nézet mellett törnek lándsát. De nekünk, szerintem, nem kell törődnünk azokkal, akik a Föld mozdulatlan voltát azért hiszik el, s azért ragaszkodnak hozzá, mert elfogadják teljes értékű bizonyítéknak azt a tényt, hogy ma délben nem Konstantinápolyban ebédelnek és nem Japánban vacsoráznak... Ezekre, akiknek száma légión, nem kell tekintettel lenni, nem szükséges könyvet vezetni ostobaságukról... Mit is lehetne elérni a világ minden bizonyítékával olyan tökfilkókkal szemben, akik nem képesek saját erejük-ből felismerni saját butaságukat?”

Csoda hát, hogy a legenda neki tulajdonítja a „mégis mozog” mondatát, az utolsó szó jogán? Mert mondhatta volna. Már néhány hónap múlva ott állt az inkvizíció, a Szent Hivatal kollégiuma előtt.

Kilenc vádpont. Az ággs szemlemi megtérése. A kínzás és a halál réme. Galilei tagad, mert nem ismerhet be. De *hogyan* tagad: „Kopernikusznak ezt a tanítását nem tartom igaznak, *mióta előirtatok számomra, hogy feladjam*. Egyébként kezetekben vagyok, csináljatok velem, amit jónak láttok.” Elitélik, a bíborosok, a pápa, az egyház. Büntetése: a könyv betiltása, „mérlegelésünk által megszabott időtartamra” börtön és vezeklés és nyilvános, önmegtágadó eskü. Térdén állva mondták el vele.

Mégyakulva is tollba mondta legnagyobb, a jövő tudománya számára alapvető munkáját, a *Beszélgések és matematikai bizonyítások két új tudományról, melyek a mechanikára és az esés törvényeire vonatkoznak* című. Vivianinak és Torricellinek diktált.

Az újkor tudományából megszületett az új világnézet: a mechanisztikus materializmus, korunk filozófiájának fontos előhírnöke.

BREITER GYÖRGY

© Román folkloristák nyerték az első kairói nemzetközi népművészeti fesztivál első díját és díszoklevéletét. (A január 10. és február 4. között megtartott fesztiválon Albánia, Bulgária, Görögország, az Egyesült Arab Köztársaság, Japán, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia és Spanyolország folklorgyűjtéssel vettek részt. A román népművészetet a brassói kultúrhaáz táncsoportja, a Frumoasa községi kaluser-együttes, a Slobozia községi népi zenekar és szolisták képviselték. A második díjat a bolgár, a harmadikat pedig a jugoszláv népi művészeti csoport nyerte el. Az elsődíj-nyertes román népi művészeket felkérték, hogy további két hét vendégszereplésre maradjanak az Egyesült Arab Köztársaság fővárosában.)

© Yves Brayer francia festőművészeknek, aki a közműltban Mexikóban járt, sikerült meglátogatnia börtönében Si-queirost. Brayer a látogatásról megrázó cikkben számol be a *Figaro Littéraire* hasábjain: „Készen álltam lefogyott, dús haja pedig megszükrült. De ez még nemesebbé teszi... Nem is hinné az ember, hogy betöltötte hatvanhetedik évét... Elmondja, hogy hetedizben ül börtönben, először még 1919-ben tartóztatták le... A kezefestéses és tintafoltos egy két méteres, gyengén megvilágított cellában fest, és nem a számára külön berendezett műteremben, amint ezt a hatóságok állítják.”

© Az *írás művészete* címmel érdekes vándorkiállítás szervezett az UNESCO, mely a világ népei által használt íráskor eredetét, fejlődését és felhasználását mutatja be. A kiállítást J. W. Sandberg svéd tudós állította össze, és a francia Etienne professzor „előszavazta”. A vándorkiállítás először a Német Szövetségi Köztársaságban Baden-Badenben mutatják be, majd nemzetközi körútra indulnak vele.

© A francia rádiótársaság elhatározta, hogy egyharmadával leszállítja a művészi jellegű adások költségvetését. A szakértők véleménye szerint ez annyit jelent, hogy felére csökkentik az irodalmi, drámai és zenei műsorok tartamát, megszüntetik a vidéki zenekarok hangversenyeinek közvetítését, és a rádió ezután egyáltalán nem rendelhet eredeti irodalmi, drámai vagy zenei műveket. A tervezett intézkedés ellen tiltakozó levelet írt kétszáz művész, többek között Louis Aragon, Armand Lanoux, François Mauriac, Jean Effel, André Jolivet, Claude Roy, Samuel Beckett, Pierre Seghers, Jorge Semprun, Françoise Sagan, André Spire, Raymond Aron, Jean-Louis Barrault, René Clair, Eugène Ionescu, Marguerite Long, André Maurois, Darius Milhaud, Jean Rostand, Alain Robbe-Grillet. A tiltakozó levél felhívja a figyelmet, hogy nem szabad elfelejteni: a rádió nemcsak a tájékoztatás, hanem a közművelés eszköze is.

© Wiesbadenben bemutatták Robert Ward amerikai komponista *Boszorkányüldözés* című operáját. Az opera Arthur Miller nálunk is ismert *Salemi boszorkányok* című darabja nyomán készült. A wiesbadeni bemutatót a zeneszerző vezényelte.

© A *Berliner Ensemble* szavalós és énekműsort állított össze Bertolt Brecht gyermekverseiből és dalaiból.

© Jacques Demy *Cherbourg-i esernyők* című filmje nyerte el az 1963. évi francia Delluc-díjat. A Delluc-díjat — melyet a filmművészet Goncourt-díjának tekintenek — husz év osztják ki, s eddig többek között Jean Renoir, Marcel Carné, René Clair, Jacques Tati, François Reichenbach, Alain Robbe-Grillet és Pierre Etaix nyerte el.

© Velencében ez év őszén rendezik meg a huszonharmadik nemzetközi színházi fesztivált. Ugyan-csak ősszel, szeptemberben kerül sor a huszonhetedik nemzetközi zenei fesztivál megrendezésére.

© Megjelent a szovjet színművészeti lexikon második kötete, mely G-től K-ig öleli fel a címszavakat. A kötet a román művészek közül Elvira Godeanuval, Darclé-val, Ion Dariannal, Aristide Demetriadával, Al. Giugaruval, Al. Davilával, Costache Caragialeval, Jules Cazabannal, Gh. Calboreanuval, Garbis Zobiannal, a drámaírók közül pedig Barbu Ștefanescu Delavranceával, Lucia Demetriusszal, G. M. Zamfirescuval és Ion Luca Caragialeval foglalkozik.

© A zágrábi *Matica* könyvkiadó magyar költői antológiát jelentet meg horvát nyelven. A kötetet Gustav Krklec szerkeszti.